گزارش

روایت شهرآرا درباره مسیری که ما را به آرامگاه فردوسی می‌رساند

تا «شاهنامه» از «خدای سخن» خبری نیست

یلدا مهدوی

«فردوسی خدای سخن است. او زبان مستحکم و استواری دارد و واقعا پدر زبان فارسی امروز است. او دل باخته و مجذوب مفاهیم حکمت اسلامی بود. شاهنامه را با این دیدنگاه کنید.» این بخشی از سخنان رهبر معظم انقلاب در دیدار با شاعران در ۵ اسفند ۱۳۷۰ است. این بیانات مؤید آن است که فردوسی را باید طوری دیگر دید. همان طور که اردیبهشت برای فردوسی طوری دیگر است، آن قدر که از مسئول تا ادیب را به سوی خودش می کشاند. کمترینش مراسم گرامیداشت فردوسی و قول هایی است که پای تریبون گفته می شود و همان لحظه خبرنگاران نیز مخابره اش می کنند. کوته نظری است اگر اقدامات سال های گذشته را نادیده بگیریم و فقط به کاستی ها چشم بگشاییم، اما اگر منصفانه کلاهمان را قاضی کنیم، می بینیم که هنوز با تحقق گفته ها و تأکیدات بیست و شش ساله رهبر معظم انقلاب فاصله داریم. مثل همین ثبت جهانی توس که اما و اگرهای زیادی دارد و مسیرش به پایان نرسیده است. چند روز مانده به ۲۵ اردیبهشت و روز بزرگداشت فردوسی، به توس سر زده و مسیر رسیدن به آن را از نظر گذرانده ایم. روایتش را اینجا بخوانید.

خان اول؛ در مسیر شاهنامه

مسیر رسیدن به آرامگاه فردوسی تا قبل از بولوار شاهنامه، از فردوسی و رسیدن به شهری تاریخی نشانی ندارد؛ این مسیر پر است از کارخانه و واحد تولیدی. مجسمه رستم در ابتدای بولوار شاهنامه نخستین نشانی است که این امید را در دل گردشگران زنده می کند که به آرامگاه فردوسی نزدیک می شوند.

در گذر از این بولوار از تعداد واحدهای تولیدی کاسته می شود و در مقابل، املاکی ها با بنرهایی از فروش ویلا، حاشیه بولوار شاهنامه را از آن خود کرده اند.

جای خالی نمادهایی از هفت خان شاهنامه در بولوار شاهنامه بیشتر از قبل حس می شود. نمادهایی که جدا از ایجاد سیما و منظری زیبا و تاریخی می توانند ذهن مخاطب را برای ورود به بافتی تاریخی آماده کند.

خان دوم؛ خاطره بازی با دکل های پرخاطره

هنوز شاهنامه به آخر نرسیده است و مسیر برای رسیدن به آرامگاه ادامه دارد. سه دکل بزرگ در فاصله ای چندمتری از حاشیه بولوار قرار دارد که برای دیدن ارتفاعشان باید سرت را کامل به سمت آسمان بگردانی. روی تابلوها نوشته شده است ایستگاه فرستنده های رادیویی و پست ۱۳۲ کیلووات پاژ.

دیدن این دکل ها قبل از رسیدن به آرامگاه همان حکایت یکی داستان پر از آب چشم را دوباره زنده می کند. داستان اظهارات پرتکرار مسئولانی که آمدند و رفتند و هر کدام قول هایشان برای ثبت جهانی توس را به جا به جایی دکل ها گره زدند. قول هایی که هنوز به سرانجام نرسیده است.

خان سوم؛ خاک سفت گود کشتی

روبه روی بنای هارونیه و در حاشیه زمین بایری که از گوشه و کنارش به لطف بارندگی های گذشته بوته های خار درآمده، تابلو بتنی رنگ و رورفته ای جاخوش کرده است. تابلویی که با چهره ای شکسته و نوشته آفتاب خورده و بی رنگ همچنان اصرار دارد به مخاطبانشان گوشزد کند که این محل و زمین قرار بوده است روزی گودکشتی باچوخه شود. به جز این تابلو رنگ و رورفته و زمینی با خارهای روییده، هیچ ردونشانی از ساخت و احداث گودکشتی نیست.

خان چهارم؛ جلوه جلوخان

احداث بوستان جلوخان همان اقدامی است که در چند سال گذشته جلوه ای زیبا به آرامگاه فردوسی داده است. درختان سرسبز، گل کاری و قرارگرفتن چندین المان از شخصیت های شاهنامه آن را زیبا کرده است. «نبرد رستم و اسفندیار»، «نبرد رستم و سهراب» و «گذر سیاوش از آتش» از جمله المان های داخل بوستان جلوخان است. حدودسی پسربچه هشت نه ساله همراه با معلم هایشان در سه صف مرتب پشت سرهم درحال عبور از کنار این مجسمه ها برای رسیدن به آرامگاه فردوسی هستند. یکی از معلم ها به صورت خلاصه جزئیاتی از داستان های شاهنامه می گوید، اما کاش این فضا چندین راوی مخصوص نیز می داشت.

خان پنجم؛ سکوت و باغ آرامگاه

بلیت فروشی در ورودی باغ آرامگاه است. مبلغ بلیت ۵ هزار تومان است. تعداد بازدیدکننده ها زیاد نیست. صبح یک روز در میانه هفته شاید تنها دلیلی است که می توان برای خلوتی آرامگاه فردوسی در ذهن در نظر گرفت. خانمی همراه همسرش از تهران آمده است. برایشان خلوتی آرامگاه فردوسی، هم جذاب است هم عجیب؛ جذاب از این نظر که می توانند با آسودگی از فضای آرامگاه استفاده کنند و عجیب از آن نظر که اینجا آرامگاه فردوسی بزرگ است و چرا کسی نیست.

خان ششم؛ دل تنگی برای نقالی خوانی

در فضای بزرگ آرامگاه فردوسی جای خالی نقالی خوانی نیز حس می شود. آن طور که مسئولان میراث قول داده اند، از ۲۵ اردیبهشت که روز بزرگداشت فردوسی است تا ۳ خرداد که دهه حماسه نام دارد، هر روز برنامه هایی اینجا برگزار خواهد شد. در میان این برنامه ها نقالی خوانی نیز گنجانده شده است. با این حال، حضور مستمر یک نقال در آرامگاه فردوسی توقعی دور انتظار برای گردشگران نیست.

خان هفتم؛ برج وبارو

زمان برگشت از آرامگاه فردوسی فرصت بهتری است برای تماشای بخشی از برج وباروی تاریخی شهر توس. اوایل خرداد ۱۳۹۷ احیای برج وبارو و دروازه های شهر تاریخی توس در هیئت راهبردی پایگاه میراث فرهنگی توس تصویب شد. مهر ۱۳۹۹ محمدرضا کلائی، شهردار پیشین مشهد، از آمادگی شهرداری مشهد برای همکاری با میراث خبر داد. یک ماه بعد سعید جغتای، رئیس امور پایش، ارزیابی و اطلاعات مدیریت سازمان برنامه و بودجه کشور، از پیشنهاد تأمین اعتبار به پروژه برج وباروی شهر تاریخی توس خبر داد و این آخرین خبر برای برج وباروی توس بود.

رئیس کمیسیون ویژه توس از برنامه های مدیریت شهری برای سامان‌دهی این منطقه تاریخی می‌گوید

موتورهای پیشران برای توسعه متوازن «توس»

عکس: محسن بخشنده | شهرآرا

الهام مهدیزاده

گزارش روز

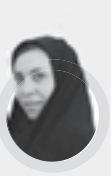

هر سال نزدیک به روز بزرگداشت فردوسی قول ها و گفته های بسیاری برای بهبود وضعیت آرامگاه او و منطقه توس کنار هم ردیف می شود. قول هایی که بخشی از آن عملی می شوند، اما همیشه کفه آن هایی که علمی نمی شود، بسیار سنگین تر است. بخش عمده گفت‌وگوی ما با مجید طهوریان عسکری، رئیس کمیسیون ویژه توسعه و عمران توس شورای اسلامی شهر مشهد، درباره سرنوشت همین قول ها و گفته هاست؛ از عملی شدن برخی قول های قدیمی مانند شکل گیری باغ مفاخر در سال جدید تا آنچه برای طرح تفصیلی گفته شده است. در این میان، درباره ماجرای باغ ویلاهای بولوار شاهنامه و حضورشان در آینده توس هم پرسیده ایم.

سال ۱۳۷۵ رهبر معظم انقلاب از توس بازدید و دغدغه هایشان را درباره این محدوده بیان کردند، اما پانزده سال بعد و اوایل سال ۱۳۹۰ محدوده توس به مشهد الحاق می شود. ۱۰ سال زمان نیز سپری می شود تا طرح راهبردی این محدوده ابلاغ شود. چرا دولت پانزده سال به موضوع توس به شکل جدی وارد نشد؟ یا چرا پس از ورود، تهیه طرح راهبردی آن که باید یک ساله تدوین و ابلاغ می شد، ۱۰ سال زمان برد؟

قانون گذار گفته است که از زمان تصمیم شورای عالی شهرسازی و معماری برای ورود یک محدوده به شهر باید طرح راهبردی این محدوده با محوریت وزارت راه و شهرسازی و استانداری استان مربوط تهیه شود که همین طرح به عنوان زیربنا و پایه آن محدوده برای ورود به یک محدوده شهری است.

تصور مردم این است که پس از ورود هر محدوده جدید به محدوده شهرها، ارائه و اجرای همه طرح های آن محدوده بر عهده شهرداری است، اما باید گفت که در ارتباط با توس، وزارت راه و شهرسازی، وزارت کشور و میراث فرهنگی (در حوزه تاریخی) دخیل بودند و شهرداری و شورا به نمایندگی از مردم پیگیری هایی داشتند که در نهایت به واسطه همین پیگیری ها و همکاری دکتر جواد خدائی، معاون عمرانی استانداری خراسان رضوی، طرح راهبردی توس ۲۵ آذر ۱۴۰۰ ابلاغ شد. البته وضعیت خاص منطقه و تأکیدات و الزامات میراث برای بخش تاریخی هم در طولانی شدن این پرونده بی تأثیر نبوده است.

شورای اسلامی ششم چه برنامه ای برای طرح تفصیلی توس دارد که این طرح هم به سرنوشت دیگر طرح های این محدوده گرفتار نشود و در زمان موعود اعلام و اجرا شود؟

قانون گذار می گوید مشاور مجری دو سال مهلت دارد که تکلیف طرح تفصیلی را مشخص کند؛ بنابراین وظیفه قانونی شهرداری درباره توس از آذرماه سال گذشته تا آذر ۱۴۰۲ است. مسیر فعالیت راه و شهرسازی از لحاظ حساسیت های بافت تاریخی توس همچنان ادامه دارد. در آخرین تفاهم نامه، این گونه مقرر شده است که وزارت راه و شهرسازی، بخش تاریخی طرح تفصیلی توس را با همراهی میراث فرهنگی نهایی کند. در بخش غیرمیراثی نیز که از اول بولوار شاهنامه تا پل کشف رود را شامل می شود، جزئیات باید از سوی شهرداری مشهد تهیه شود. این دو طرح باهم تشکیل دهنده سند جامع طرح تفصیلی توس هستند که باید مراحل قانونی برای تصویب نهایی را سپری کنند. درباره طرح تفصیلی توس یک نکته نوید بخش وجود دارد، آن هم اینکه مشاور هر دو طرح راهبردی و تفصیلی یک مجموعه است. بنابراین، بخش زیادی از کار در طرح راهبردی انجام شده است و در صورتی که مشکلی برای تأمین منابع مالی رخ ندهد، می توان ابتدای سال ۱۴۰۲ را زمان ارائه طرح تفصیلی مشاور دانست تا برای تصویب فرستاده شود. در بدبینانه ترین حالت این طرح تا بستان ۱۴۰۲ از مشاور تحویل گرفته می شود.

محدوده طرح راهبردی که ابلاغ شده، حدود هزار و ۹۰۰ هکتار است. محدوده ابتدایی برای شهر توس نیز ۳ هزار و ۴۰۰ هکتار اعلام شده است که بیش از هزار و ۵۰۰ هکتار با طرح راهبردی اختلاف دارد. می توانید بگویید سرنوشت محدوده هایی که در طرح راهبردی ابلاغی نیستند، چیست؟

آنچه به شهرداری ابلاغ می شود، ملاک عمل شهرداری و مشاور طرح تفصیلی است. در حاشیه این اختلاف عرصه در طرح راهبردی ابلاغی باید گفت که وقتی وسعت محدوده کمتر می شود، درآمد استحصالی از منطقه هم کمتر می شود. قطعا برای شهرداری تراز مثبت منطقه مهم است، اما قانون گذار تشخیص داده است بخش هایی حذف شود. ما اعتراضمان را به استانداری ارائه داده ایم و استانداری هم قول پیگیری برای افزوده شدن برخی محدوده ها به سرانه شهری را داده است.

در ۱۰ سال از الحاق توس به مشهد تا تصویب طرح راهبردی، شهرداری پاسخگوی نیازهای مردم بوده، اما براساس طرح راهبردی، توس از محدوده مشهد خارج شده است. همین خروج باز برای مردم حقوقی ایجاد می کند

امکان اضافه شدن به محدوده ابلاغی هم وجود دارد؟

در فاصله ابلاغ طرح راهبردی تا ارائه طرح تفصیلی، شرایط برای انجام برخی اصلاحات لحاظ شده است. اکنون محدوده مصوب شده طرح راهبردی هزار و ۸۸۰ هکتار است که پانصد هکتار آن جزو مناطق یک، دو و سه میراثی و تاریخی محسوب می شود.

با توجه به نامه ارسالی به استانداری برای افزوده شدن محدوده هایی به طرح ابلاغی، وسعت توس را در طرح تفصیلی چقدر پیش بینی کرده اید؟

در ۱۰ سال بین الحاق توس به مشهد تا تصویب طرح راهبردی، شهرداری پاسخگوی نیازهای مردم مانند نوسازی، بهسازی یا حتی پروانه ساخت بوده، اما براساس طرح راهبردی، توس از محدوده مشهد خارج شده است. همین خروج باز برای مردم حقوقی ایجاد می کند. همه توان شورا و شهرداری بر این نکته استوار است که از حقوق مردم در شهر دفاع کند. در این راستا، اواخر سال ۱۴۰۰ نامه ای مفصل به استانداری فرستادیم و در آن همه شرایط منطقه را ذکر کردیم. ضمن اینکه در این فاصله زمانی به نسبت طولانی نیز باغ ویلاهای متعددی در این محدوده ساخته شده است که تخریبشان نارضایتی های بسیاری به همراه خواهد داشت. با این وضع، بازنگری طرح راهبردی الزامی است و البته امیدواریم این ایراد نیز با همراهی معاونت عمرانی استانداری خراسان رضوی و اداره کل راه و شهرسازی رفع شود.

مدیریت شهری برای بهبود سیما و منظر بولوار شاهنامه و ایجاد هماهنگی این بولوار قبل از ورود به توس چه برنامه ای دارد؟ در حاشیه بولوار شاهنامه فراوانی املاکی ها بیشتر از نمادها و بناهای فرهنگی و تاریخی است. الان به جز چند المان در میدان ها، چیز دیگری نیست که ذهن مخاطب را برای ورود به محدوده ای تاریخی آماده کند.

این نکته را قبول دارم. سال گذشته طرحی برای ایجاد بستری تاریخی هنری در بولوار شاهنامه و قبل از ورود به توس در کمیسیون توس نوشته شد. این طرح در کمیسیون تلفیق تصویب شد و در دیف اعتباری هم در بودجه ۱۴۰۱ گرفته است و امسال می توان در این حوزه گام های اجرایی نیز برداشت.

شما پیشنهاد ایجاد «شهرک سینمایی توس»، «پالایشگاه گیاهان دارویی» و «شهرک صنایع خلاق» را هم داده اید. این پیشنهادها چگونه عملی خواهند شد؟

تلاش ما این است که قول ها فقط در حد قول و شعار نماند. اگر قرار است برای توس کاری کنیم، باید موتورهای پیشرانی تعریف شود. یکی از این موتورهای پیشران همین شهرک سینمایی تاریخی است که با شکل گیری آن می توان بخش عمده پروژه های سینمایی تاریخی کشور را در این شهرک تصویربرداری کرد که با همکاری مشترک شهرداری مشهد و صدا و سیما میسر خواهد بود، زیرا صدا و سیما در همین محدوده زمین بزرگی دارد و می توان از آن برای ایجاد این شهرک سینمایی استفاده کرد.

همچنین، منطقه توس به دلیل وجود آب های سطحی، از قدیم در کشت زعفران و گیاهان دارویی پیشتاز بوده است. با کمک ارگان هایی مثل صنعت و معدن و تجارت استان و بخش خصوصی پیگیر ایجاد این پالایشگاه در توس یا در کنار توس هستیم. شهرک صنایع خلاق و دستی نیز بر پایه جایگاه توس است. در این شهرک می توانیم تولید صنایع دستی انجام دهیم.

بهبود جایگاه مشهد با احیای منزلت فردوسی

یادداشت

ایمان فرهمندی
نایب رئیس کمیسیون ویژه توس

شاهنامه در ۱۰ قرن گذشته محور اصلی انسجام فارسی زبان ها و بقای کشور ایران بوده است. به عقیده کارشناسان متعدد آنچه ایران را از حمله مغول و تعدی دشمنان حفظ کرده، همان روحی است که حکیم ابوالقاسم فردوسی در کالبد شاهنامه دمیده است. روح موجود در شاهنامه، همدلی و ایستادگی را تقویت می کند. از این رو، چه بهتر که انسجام میان مردم مشهد نیز با محوریت شاهنامه و فردوسی صورت بگیرد.

ضمن اینکه یکی از مهم ترین کارهایی که امروز می توانیم برای ارتقای جایگاه مشهد انجام دهیم، همین احیای شاهنامه و تقویت جایگاه فردوسی و توس در مدیریت شهری است. با شناساندن و تقویت جایگاه فردوسی و توس به عنوان یکی از اصلی ترین ارکان هویتی مردم مشهد، جایگاه بین المللی مشهد نیز تثبیت می شود.

معتقدم مهم ترین زیرساخت هایی که مشهد برای توسعه متوازن نیاز دارد، زیرساخت های فکری آن است و جالب آنکه شاهنامه مملو از زیرساخت های فکری و سازنده ای است که می تواند مورد توجه تصمیم گیران شهری قرار بگیرد. بدیهی است که باید از چنین گنجی در بهبود حوزه های مختلف بهره ببریم.

توس؛ دومین عنصر هویتی مشهد

یادداشت

مهدی ناصحی
عضو کمیسیون ویژه توس

از موضوعات و اولویت های شورای اسلامی ششم توجه به عناصر هویتی شهر مقدس مشهد است. مشهد از قدیم به عنوان قطب ادبیات شهره بوده است. با این پیشینه، یکی از مهم ترین جلوه های هنر فارسی و میراث اسلامی نیز که شاهنامه باشد، به وسیله حکیم ابوالقاسم فردوسی در همین شهر سروده شده است. برای همین بدیهی است که به شکلی ویژه به توس و آرامگاه فردوسی توجه کنیم.

در این راستا، در کمیسیون ویژه توسعه و بهسازی توس جلسات متعددی برگزار شده است و به صورت فنی به حوزه های مختلف وارد شده ایم و برای ارتقای زیست پذیری، مهیا کردن منطقه برای پذیرش گردشگران بیشتر و توسعه فرهنگ ادبیات حماسی در مشهد تلاش می کنیم. به نظر ما بعد از حرم مطهر رضوی، توس جایگاهی ویژه در هویت مشهد دارد و امیدواریم با اقدامات و تلاش هایی که در قالب کمیسیون ویژه توسعه و بهسازی توس انجام می شود، زیرساخت های لازم برای گردشگری پایدار نیز شکل بگیرد. در این راستا، بناست جذابیت این منطقه با ایجاد پارک ها و توسعه مراکز ورزشی برای گردشگران ارتقا یابد. ضمن اینکه با ایجاد رویدادهای مختلفی مانند همین برنامه بزرگداشت فردوسی و بهره گیری از مشارکت گروه های علمی و متخصص مرتبط با مدیریت شهری، تلاش می کنیم جایگاه توس و توس نشینان را بیش از پیش ارتقا دهیم.

از طرح الحاق تا طرح تفصیلی

بهمن ۱۳۹۱
تصویب الحاق توس به حوزه خدماتی شهرداری مشهد
پس از هفده سال از دستور رهبر معظم انقلاب برای احیا و توسعه توس، شورای عالی معماری و شهرسازی کشور، شهر توس را به عنوان ناحیه منفصل شهری به حوزه خدماتی و نظارتی شهرداری مشهد معرفی کرد.

۱۰ اردیبهشت ۱۳۹۲
ابلاغ رسمی الحاق توس به حوزه خدماتی شهرداری مشهد
ورود مدیریت شهری به توس در این روز انجام شد. اختلاف نظر بر سر اینکه شهرداری مشهد یا اداره کل راه و شهرسازی طرح تفصیلی منطقه توس را تهیه کنند، تهیه این طرح را به تأخیر انداخت. در نهایت عرصه تاریخی و حریم محدوده خدماتی توس ۳۶۰ هکتار اعلام شد.

۳۱ تیر ۱۳۹۹
تصویب طرح راهبردی توس و الحاق این منطقه به مشهد
طرح راهبردی توس به عنوان طرحی بالادستی برای انجام اقدامات بعدی و تهیه طرح تفصیلی این محدوده در کمیته فنی شورای عالی شهرسازی و معماری کشور به تصویب رسید و قرار شد با ابلاغ این طرح. در این مرحله ۳ هزار و ۴۰۰ هکتار از اراضی توس شامل این الحاق شد.

۱ دی ۱۴۰۰
ابلاغ طرح راهبردی توس به استانداری
با وجود آمادگی مدیریت شهری، اعتراض جهاد کشاورزی به از بین رفتن زمین های کشاورزی سبب شد این طرح پس از تصویب ابلاغ نشود. در نهایت در طرح راهبردی توس حدود هزار و ۸۸۰ هکتار تثبیت شد که به محدوده شهر مشهد اضافه شود. البته احتمال آن هست که تا ۲۰۰ هکتار نیز به این میزان اضافه شود.

شاید تابستان ۱۴۰۲
تهیه طرح تفصیلی توس از سوی مشاور
با تهیه این طرح کاربری زمین ها از جمله فضای سبز، درمانی و مسکونی مشخص خواهد شد.